

σίγκων ἐστί. Δοκεῖ τοίνυν τροφή εἶναι τὸ ἐναντίον τῷ τρεφομένῳ, ὡς τῷ πυρὶ τροφή τὸ ὕδωρ ἐστίν, ἤγουν τὸ ὑγρὸν, οἷον τὸ ἐλαϊώδες, εἰ καὶ μὴ τὸ ἀνάπαλιν διὰ τὸ τὰ ἀυλότερα τρέφεσθαι ὑπὸ τῶν ὑλικωτέρων· πῦρ δὲ ὕδατος ἀυλότερον. Κυρίως δὲ τὸ τρέφεσθαι ἐν τοῖς συνθέτοις καὶ ὑπὸ τῶν συνθέτων ἐστίν, οὐκ ἐν τοῖς ἀπλοῖς καὶ ὑπὸ τῶν ἀπλῶν. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ἐκ τῶν ὁμοίων λέγουσιν εἶναι τὴν τροφήν, ὡς καὶ τὴν αὔξησιν· αὔξει γὰρ σὰρξ προσθέσει σαρκός, καὶ ὄστον ὄστοῦ ὁμοίως προσθέσει, οὕτω δὲ καὶ τοῖς ὁμοίοις τρέφεσθαι τὰ τρεφόμενα, εἴπερ ἢ αὔξησις τῆ τροφῆ γίνεται· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι λέγουσι τὴν τροφήν, ὡς τῆ πέψει μεταβαλλόντων τῶν τροφίμων, ἄρτου δηλονότι ἢ βρώματος ὄτουσιν, καὶ γινομένων ὅπερ τὰ τρεφόμενα, ἢ δὲ μεταβολῆ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστίν εἰς τὸ ἐναντίον, δεῖ λέγειν ὡς, εἰ μὲν τὸ ἄπεπτον λέγοι τις τροφήν, ἀληθεύουσιν οἱ ἐξ ἐναντίου τρέφεσθαι λέγοντες· ἢ γὰρ ἄπεπτον, μεταβάλλει ἐκ τοῦ ἐναντίου πεψθὲν εἰς τὸ οἰκείον τῷ τρεφομένῳ σώματι. Εἰ δὲ τὸ πεπεμμένον καὶ προσκρίθην λέγοι τροφήν, ἀληθεύουσιν οἱ ἐκ τῶν ὁμοίων τρέφεσθαι λέγοντες· ἢ γὰρ ὅμοιον, τῆ πέψει μεταβληθὲν προσεκρίθη τῷ τρεφομένῳ. Τὸ τρέφεσθαι δὲ κυρίως τοῖς ἐμψύχοις ἀρμόττει· τὰ δ' ἄλλα τρέφεσθαι λέγονται κατὰ συμβεβηκός, ἃ συμβέβηκε τῷ τρεφομένῳ, οἷον τὸ λευκόν, ἢ τὸ τρίπηχυ καὶ τὸ πῦρ, οὐκ ἂν εἰκότως λέγοιτο τρέφεσθαι, ἀψυχον ὄν.

Ἐπεὶ τὸ τρέφον τὴν οὐσίαν σώζει τοῦ τρεφομένου, ἢ ἐστὶν εἶδος καὶ οὐσία τις, ὃ, τίποτε ἐστὶ τὸ τρέφον· ἢ δὲ ποσὸν ἐστὶ, πρόσθεσιν καὶ αὔξησιν ἐμποιεῖ. Ὡς ἄλλο οὖν καὶ ἄλλο θεωρεῖται ἢ τροφή καὶ τὸ αὔξη-
 f. 212 τικόν, καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης δυνάμεως ψυχικῆς | συναίτιον, καὶ οὔτε ἅμα
 25 ἐνεργοῦσιν ἐν τῷ ἐμψύχῳ, οὔτε αἰεὶ ἀμφότερα. Ἀεὶ μὲν γὰρ τρέφεσθαι δεῖ τὸ ἐμψυχον, εἰ μέλλοι σώζεσθαι τῆ τροφῆ· οὐκ αἰεὶ δὲ αὔξει τῆ προσθέσει, ἀλλὰ καὶ φθίνει. Καὶ μὴν καὶ γεννητικόν ἐστὶν ἢ τροφή καὶ οὐσιοποιὸν οὐκ αὐτοῦ τοῦ τρεφομένου, ἀλλὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ γεννωμένου· περίττωμα γὰρ τῆς τροφῆς τὸ σπέρμα· ὥστε τί μὲν θρεπτικὸν τῆς ψυχῆς
 30 δυνάμις ἐστὶν ἐν τῷ ἐμψύχῳ οἷα σώζειν αὐτό τε καὶ τὸ οἰκείον εἶδος· ἢ δὲ τροφή, παρασκευὴ τῆ τοιαύτῃ δυνάμει εἰς τὴν οἰκείαν ἐνεργείαν, τῆς στερηθεῖσαν ἀδύνατον οὕτ' ἐνεργεῖν, οὕτ' εἶναι λοιπόν· οὐ γὰρ οἷόν τε τὴν ποιητικὴν δυνάμιν ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐνεργεῖν ὕλης. Καὶ ἐστὶ τρέφον μὲν ἢ θρεπτικὴ, ψυχὴ, τρεφόμενον δὲ τὸ ἐμψυχον· ὃ δὲ τρέφεται, ἢ
 35 τροφή. Ἐπεὶ δὲ πάντα δίκαιον ἀπὸ τοῦ τέλους προσαγορεύειν, δεῖ μάλλον γεννητικὴν τὴν τοιαύτην καλεῖν ψυχὴν ἢ δυνάμιν ἢ φυλακτικὴν· φυλάττει γὰρ ἕνεκα τοῦ προάγειν ὁμοίον, ὃ ἐστὶ τὸ γεννᾶν. Δυσὶ δὲ τὸ ἐμψυχον χρῆται, οἷς τρέφει, τῆ τε ἐνούσῃ εἰς τοῦτο δυνάμει, ὡς κινούσῃ μόνον, καὶ τῷ κατὰ φύσιν θερμῷ ὡς κινουμένῳ μὲν ὑπ' αὐτῆς, κινουμένῳ
 40 δὲ τὴν τροφήν καὶ τὰ ὑπουργὰ τοῦ σώματος μόρια· οὔτε δὲ θρέψειεν ἂν

ἢ τροφή ἄνευ τοῦ πεφθῆναι, οὔτε πέψις ἂν γένοιτο ἄνευ τοῦ θερμοῦ κινουόντος καὶ μεταβάλλοντος. Διὸ καὶ πάντα τὰ ἔμψυχα τοῦ θερμοῦ μετέχει, καὶ ἔοικεν ἢ μὲν δύναμις αὕτη τῆς ψυχῆς τῇ χειρὶ οὔση συμφύτῳ καὶ κινούσῃ μόνον, τὸ δὲ θερμὸν τῷ πηδάλιῳ κινουμένῳ μὲν ὑπὸ τῆς χειρὸς, κινοῦντι δὲ ὑπουργικῶς τὸ πλοῖον.

Ὅτι ἡ αἰσθησις κοινῇ πάντα συμβαίνει ἐκ τοῦ κινεῖσθαι καὶ πάσχειν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν· ἔστι γάρ τις ἀλλοίωσις ὑπ' αὐτῶν αὐτῇ· πρόσκειται δὲ τὸ ἔξωθεν διὰ τὴν αἰσθησιν, καίτοι αἰσθητῶν ὄντων, μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰσθητηρίων αὐτῶν· αἰσθητὰ δὲ ὡς ἐκ τῶν συγκειμένων συγκείμενα αὐτὰ τοῖς ἄλλοις αἰσθητοῖς ὁμοίως. Οὔτε γὰρ ἡ ὀπτική δύναμις τοῦ ὀφθαλμοῦ αἰσθάνεται καὶ τῶν αὐτῷ ὑπαρχόντων, οὔτε ἡ ἀφή τῆς ὑπουργικῆς σαρκὸς αἰσθάνεται πρὸς τὴν αἰσθησιν τῶν ἔξωθεν ἀπτομένων. Τοῦτο δὲ οὕτως ἐστὶ, διότι δύναμις ἐστὶν ἡ αἰσθητική δύναμις ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις· πρόεσι δὲ εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν κινηθεῖσα, ὧν δὴ πού καὶ ἀντιλαμβάνεται προσπιπτόντων αὐτῇ, ὑπ' αὐτῶν καὶ τὸ ἐνεργεῖν εἶναι λαβοῦσα. Καὶ τὸ καυστὸν γὰρ οὐκ ἂν ποτε καυθεῖη ὑφ' ἑαυτοῦ, καίτοι τὴν τοῦ καυθῆναι ἂν δύναμιν ἔχοντος, μὴ τοῦ πυρὸς ἔξωθεν προσπελάσαντος αὐτῷ.

Ὅτι ἡ αἰσθησις, ἢ μὲν δύναμις μόνον ἐστὶν, οὐκ ἂν κινεῖτο ὑπὸ τοῦ ὁμοίου· πεπονθυῖα δὲ ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁμοίου κινεῖται λοιπόν, καὶ ὁμοιότητι τινι πρὸς αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ προσειλημμένη, αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται, καὶ τότε κυρίως ἐστὶν ἐνεργεῖα αἰσθησις, πρότερον ἀτελεῖ ἐνέργειαν ἔχουσα, κρείττω μὲν τῆς ψιλῆς δυνάμεως, οὔτω δὲ ἐνεργοῦσαν ἢ πέφυκεν. Τὸ γὰρ δύναμις διχῶς· ὁ γὰρ ἄνθρωπος λέγεται δύναμις ἐπιστήμων, καὶ μηδεμίαν πῶ ἔχων ἔξιν πρὸς ἐπιστήμην, ἀλλ' ὡς φυσικὴν μόνον ἐπιτηδειότητα ἔχων πρὸς ἐπιστήμην, ἣν ψιλὴ λέγοιτο ἂν δύναμις· ταύτην καὶ τῇ πρώτῃ ὕλῃ προσεῖναι φάμεν. Λέγεται δὲ δύναμις ἐπιστήμων καὶ ὅταν ἔχων τὴν ἐπιστήμην, μὴ ἐνεργῆ κατ' αὐτήν· ἐνεργῶν δὲ ποτε κατὰ τὴν προσειλημμένην ἔξιν, ἐντελεχείᾳ καὶ κυρίως ἐπιστήμων ἐστὶν. Καὶ ἢ μὲν ἐκ τοῦ προτέρου δύναμις προχώρησις ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστὶν· ἢ γοῦν ἐξ ἀγνοίας εἰς ἐπιστήμην· ἢ δ' ἐκ τοῦ δευτέρου δύναμις, ἐκ τοῦ ὁμοίου. Δεῖ γὰρ ὁμοίαν τῇ ἔξει τὴν ἐνέργειαν εἶναι ὡς τέλος αὐτῆς καὶ οὐ ἔνεκα. Οὔτω δὲ διττόν ἐστι καὶ τὸ πάσχειν, ἢ τὸ ἀλλοιοῦσθαι, ἢ τὸ τελειοῦσθαι. Οὔτω δὴ καὶ δύναμις αἰσθητικὸν διχῶς δύναται λέγεσθαι· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς τὸ σπέρμα· ἕτερον δὲ τρόπον, ὡς τὸ ζῷον. Καὶ δύναμις ἐπιστήμον ὁμοίως διχῶς λέγεται· ἓνα γένεσιν τρόπον, ὡς τὸ παιδίον· ἄλλον δὲ τρόπον, ὡς ὁ μὴ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἐπιστήμην. Καὶ ἢ μὲν πρότερα δύναμις ψιλὴ ἐστὶν, ὡς εἴρηται, ἢ διαφέρουσι τὰ πεφυκότα τῶν μὴ πεφυκότων· ἢ δὲ δευτέρα ἀτελεῖς ἐστὶν ἐνέργεια, ἢ διαφέρουσι τὰ τῶν ἔξιν ἔχοντα καὶ μὴ ἐνεργοῦντα τῶν κατὰ τὴν ἔξιν ἐνεργούντων. Διαφορὰ

δὲ ἐστὶν ἐν τῷ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης παραδείγματι αὕτη· ὅτι ἢ μὲν αἰσθησις ἐν τοῖς ἔχουσιν δεῖται μὲν ἔξωθεν αἰσθητῶν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν διὰ τὸ πεφυκέναι τοῦ μερικοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι· οὐ γάρ ἐστι τῶν καθόλου ἢ αἰσθησις· ἢ δὲ ἐπιστήμη ἐν τοῖς ἔχουσιν ἐκ τῶν ἐκτεθη- σαυρισμένων καθόλου νοητῶν εἰδῶν ἐνεργεῖ βουλευθεῖσιν, καὶ οὐκ ἔχει τινὰ τῶν ἔξωθεν χρεῖαν· διὸ νοεῖν μὲν ἔχοντας τὴν ἔξιν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν· f. 213 | αἰσθάνεσθαι δὲ καὶ τὴν ἔξιν ἔχοντας οὐκ ἄλλως, ὅτι μὴ ἔξωθεν καὶ ὑπὸ τῶν ἐμπιπτόντων ἐκάστοτε αἰσθητῶν. Καὶ μὴν καὶ αὐτὰ αἰ ἐπιστή- μασι αἰ μὴ μόνον εἰσι θεωρητικά, ἀλλὰ καὶ περὶ πρακτὰ ὁρῶνται καὶ ποιητικά εἰσιν, ὡς αἰ τῶν πολιτικῶν καὶ μηχανικῶν, καὶ αὐτὰ δὴ οὐκ ἀρκούνται τῇ αἰσθάνει ἔξει πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ θέονται τινῶν ἔξωθεν· εἰσι γὰρ αὐταῖς αἰσθητὰ καὶ μερικὰ τὰ ὑποκείμενα, ἐν οἷς ἐνεργούσιν.

Ὅτι τὰ αἰσθητὰ, τὰ μὲν καθ' αὐτά, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός· τῶν δὲ 15 καθ' αὐτά τὰ μὲν κοινὰ, τὰ δὲ ἴδια ἐκάστη αἰσθήσει, οἷον καθ' αὐτὸ μὲν τῇ ὁράσει αἰσθητὸν τὸ χρῶμα, καὶ ὁ ψόφος ἀκοῆ, καὶ οἱ χυμοὶ τῇ γεύσει· κοινῶς δὲ αἰσθητὰ πέντε· κίνησις, ἡρεμία, ἀριθμὸς, μέγεθος, σχῆμα· τούτων γὰρ τὰ μὲν πλείοσιν αἰσθήσεσιν αἰσθητὰ, τὰ δὲ πάσαις καὶ οὐ μιᾷ μόνῃ. Κίνησις μὲν καὶ ἡρεμία πάσαις αἰσθητὰ· ἐκάστη γὰρ αἰσθησις 20 τῶν ἰδίων αἰσθητῶν εἴτε κινουμένων, εἴτε ἡρεμοῦντων αἰσθάνεται. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ ὁμοίως πάσαις αἰσθητός· ἢ τε γὰρ ὄρασις ὅποσα τῷ ἀριθμῷ ὄρα, αἰσθάνεται, καὶ ἡ ἀκοή, ὅποσα ἀκούει, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Τὸ δὲ μέγεθος ὁράσει καὶ ἀφῆ, μόνον αἰσθητόν, καὶ τὸ σχῆμα ὡσαύτως. Ἴδια δὲ αἰσθητὰ ὁράσει μὲν τὸ χρῶμα, καὶ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ, οὗ δὲ χρώματος 25 ἐπιτυγχάνει· ἢ ὄρασις κατὰ φύσιν ἔχουσα καὶ μὴ ἐμποδίζομένη νόσφ, ἢ θέσει τοῦ ὁρατοῦ, ἢ ἀμέτρῳ διαστάσει αὐτοῦ· μέτρον γὰρ ἐστὶ τῶν ὁρατῶν ὑπὲρ ὃ οὐ δύνανται ὄρασθαι. Οἱ δὲ ψόφοι τῆς ἀκοῆς ἴδιον· οὐκ αἰσθάνον- ται δὲ ἅμα ἢ τε ὄψις καὶ ἀκοή. Καὶ εἰ τίποτε εἰσι κατ' οὐσίαν τὰ ἴδια αἰσθητὰ, καὶ ποῦ εἰσιν; εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ὅτι ἄνθρωπος τὸ 30 ὁρώμενον, ἢ ψοφοῦν, ὅτι ἐν γῆ, κείται ἢ πέτρα. Τὰ δὲ ἴδια τῇ ἀφῆ αἰσ- θητὰ οὐχ ἐνὶ ὀνόματι κοινῶς ὀνομάζονται, ὡς εἶχεν ἐν τῇ ὄψει τὸ χρῶμα, καὶ ἐν τῇ ἀκοῇ ὁ ψόφος, καὶ τῇ γεύσει ὁ χυμὸς. Εἰσι δὲ ἀπτά τὸ μαλα- κὸν καὶ σκληρόν, τὸ ψυχρὸν καὶ θερμόν, τὸ ξηρὸν καὶ ὑγρὸν καὶ τ' ἄλλα. Μᾶλλον δὲ ἐστὶν αἰσθήσει ἐκάστη τὸ ἴδιον ἢ τὸ κοινὸν αἰσθητόν. Κατὰ 35 συμβεβηκός δὲ αἰσθητὰ εἰσιν ὑφ' ὧν οὐκ ἐστὶν ἀνάγκη πάσχειν ὀπηθοῦν τὸ αἰσθητικόν, ἢ αἰσθητικόν· οὐ γὰρ ὄρα τὸν υἶδον τοῦ Διάρρους καὶ τὸν τοῦ Σωφρονίσκου ἢ ὄρασις προῦργου, ἀλλὰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν· κατὰ συμβεβηκός δὲ καὶ οἷς ταῦτα συμβεβηκεν, εἴτε τῷ υἶθι τοῦ Διάρρους, εἴτε τῷ τοῦ Σωφρονίσκου.

f. 213 Ἐφεξῆς διαλαμβάνει | περὶ ἐκάστου αἰσθητοῦ προῦργιαίτερον. Ὅρατὸν

μέν οὖν φησὶν αὐτὸ τὸ χρῶμα καθ' αὐτό, ἦτοι ἡ κεχρωσμένη, ἐπιφάνεια καθ' αὐτὴν ὀρατή· καθ' αὐτὴν δέ, ὡς οἰκοθεν ἔχουσα τὸ ὀρατὸν εἶναι· κινεῖ γὰρ αὐτὴ τὸ ἐνεργεῖα διαφανές, ἦτοι τὸ συνὸν τῷ φωτί, καὶ δι' αὐτοῦ πελάζει τῇ ὄψει, καὶ ἐν τῷ φωτί ὀρατὸν ἐστὶ τὸ χρῶμα, καὶ ἄλλως, οὐ. Διαφανές δέ ἐστὶν ὃ, μὴ καθ' αὐτὸ ὀρατὸν ὄν, ὀρατὸν γίνεται δι' ἄλλότριον 5 χρῶμα, τουτέστι δι' ἄλλότριον καὶ ἔξωθεν γινόμενον φῶς, ὡς ἔχει ὁ ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ἡ ὕελος καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸ πάντων δὲ τὸ οὐράνιον σῶμα, ὃ καὶ ἀέριον λέγεται καὶ αἰεὶ ἐνεργεῖα διαφανές. Φῶς δέ ἐστὶν ἡ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς, ἢ διαφανές, τουτέστιν ἡ φωτὸς ἐστὶ δεκτικόν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ φῶς ἐνεργεῖα ἐστὶν, ὅταν παρῆ, ἐν τούτῳ, τοῦ φωτὸς ἀπόντος, 10 σκότος ἐστίν. Οὐ σῶμα δὲ ἐν τῷ διαφανεῖ τὸ φῶς· οὔτε γὰρ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, οὔτε δύο σώματα ἅμα εἶναι δύνανται, οὔτε ἀπορροή τις σώματος ἐστίν· καὶ αὕτη γὰρ σῶμα· ἀλλ' ἐνεργεῖα τοῦ φωτιστικοῦ σώματος ἀσώματος, εὐθύς τε παροῦσα καὶ ἅμα τε πάρεστι καὶ ἅμα πληροῖ τὸν περιέχοντα ἀέρα, τὸ διαφανές τουτο δηλονότι. Καὶ εἰ δεκτικόν ἐστὶ 15 χρώματος τὸ ἄχρουν, ἄρα τὸ διαφανές· εἰ δ' εἶχε χρῶμα, ἀντέφραττεν ἂν τῷ ἔξωθεν ἐμπίπτοντι χρώματι.

Ὅτι ἐνίων ἐν νυκτὶ ὀρωμένων διὰ τὸ πυρῶδες τὸ ἐν αὐτοῖς ἄτονον ὄν καὶ τῷ τῆς ἡμέρας φωτὶ κατακαλυπτόμενον καὶ ἐν νυκτὶ μόνον ὀρω- 20 μένον, τὰ χρώματα αὐτῶν οὐκ ἐν τῇ νυκτὶ ὀρῶνται, ὡς αἱ πυρῶδεις λαμπρότητες, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ὡς μύκητες, παγολαμπίδιον καὶ κέρατά τινά καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ λεπίδες ἰχθύων καὶ σεσημμένα ξύλα.

Ὅτι σημεῖον τοῦ κινητικὸν εἶναι τοῦ διαφανοῦς ἐνεργεῖα τὸ χρῶμα, ὅτι ἐὰν ἐπιτεθῆ τι χρῶμα ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐχ ὀράται διὰ τὸ δεῖν ἐν μέσῳ τῶν τε ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ χρώματος εἶναι τὸ διαφανές, 25 καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ ὀρατὸν διαπορθμεύεσθαι, τουτέστι τὸ χρῶμα. Ὅθεν ὁ Δημόκριτος οὐ καλῶς λέγει ὡς εἰ ἦν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ οὐρανοῦ κενόν, καὶ μύρμηκα ἂν αὐτὸν ἐρᾶσθαι ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ κινούμενον· τούναντίον γὰρ, εἰ κενόν ἦν, οὐ δὴ τὸ διαφανές ἂν ἦν· ἄνευ δὲ αὐτοῦ, οὐδὲν ἂν ἐωρᾶτο, ὡς ἐπὶ τοῦ χρώματος τοῦ ἐπιτεθε- 30 μένου τῷ ὀφθαλμῷ εἴρηται· τί γὰρ τούτου γένοιτ' ἂν ἐγγύτερον; Ἀλλὰ δι' αὐτὸ μᾶλλον οὐχ ὀρᾷ ὁ ὀφθαλμὸς, μὴ ὄντος τοῦ διαφανοῦς μεταξὺ τοῦ τε ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὀρατοῦ, οὐδ' αὐτὸ ἐρᾷ τὸ ἐπιτεθείμενον χρῶμα. f. 214

Ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ψόφων καὶ ἐπὶ τῆς ὀσμῆς ὁμοίως τοῖς ὀρατοῖς γί- 35 νεται. Εἰ γὰρ τῷ πόρῳ τῶν ὠτων ἐπιτεθεῖεν οἱ ψόφοι, καὶ τῷ πόρῳ τῶν ῥινῶν αἱ ὀσμαί, οὐκ ἂν ἀντιλάβοιντο αὐτῶν ἢ ἀκοῆ καὶ ἡ ὀσφρησις, ἀλλὰ δεῖ μεσιτεύειν, ὡς ἐπὶ τῆς ὀράσεως καὶ τῶν χρωμάτων τὸ διαφανές, οὕτως ἐπὶ τούτων τὸ διηχές καὶ τὸ διόσμον τοῦ ἀέρος, οὕτω καλουμένου τῇ ὑπουργίᾳ κἀνταῦθα προσφόρως. Ἵπουργεῖ δὲ πρὸς ταῦτα καὶ τὸ ὕδωρ 40 τοῖς ἐνύδροις ζῴοις· τούς τε γὰρ ψόφους ἐκτρέπεται καὶ αὐτὰ φόβῳ καὶ

ταῖς ὀσμαῖς εἰς τὰ δελέατα ἔλκεται. Ὅσα δὲ ἀναπνέοντα ὀσμάται, οὐκ ὀσφραίνονται ἐν τοῖς ὕδασι. Ἐπεὶ δὲ ὁ ψόφος πληγὴ ἐστίν, δεῖ εἶναι μὲν τὸ πληττον σῶμα, εἶναι δὲ τὸ πληττόμενον, τὴν ἀκοὴν δηλονότι ἢ τὸ ἀκουστικόν, εἶναι δὲ καὶ τὸ μεταξύ, τὸ διηχὲς δηλονότι, ἃ φησι τινός, καὶ πρὸς τι, καὶ ἐν τίνι, δι' ὧν τὸν ψόφον γίνεσθαι. Καὶ δυνάμει μὲν εἰσὶ ψοφητικά, ψοφοῦντα δὲ ἐνεργεῖα τὰ ψοφεῖν πεφυκότα· ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ στερεὰ καὶ σκληρὰ καὶ λεία καὶ κοῖλα. Ἐρῖα δὲ καὶ σπόγγοι, μαλακὰ ὄντα καὶ μὴ λεία, οὐ δύνανται ψοφεῖν· οὐδὲ γὰρ πλήττουσι τὸν ἀέρα, αὐτοῦ τε κατατεμνομένου ὑπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς κοιλοτήτων καὶ τῆς αὐτῶν
 10 μαλακότητος συνζανούσης. Ἐὰ δὲ ψοφοῦντα πολὺν ἀθρόον καὶ ἀμερίστως ἐπιλαμβάνοντα τὸν ἀέρα πλήττει τε καὶ οὕτω ψοφεῖ. Δεῖ δὲ εἶναι καὶ τὴν πληγὴν ἀθρόαν, ἵνα μὴ κατὰ βραχὺ διαθρυπτόμενος καὶ διαρρέων ἄψοφος ᾖ· διὸ δὴ καὶ πλάτος δεῖ ἔχειν τὰ πλήττοντα καὶ μὴ εἰς ὄξυ λήγοντα εἶναι, ὡς ἂν ἀθρόον ἐμπίπτοντα πολὺν ἐπιλαμβάνη τὸν πληττό-
 16 μενον ἀέρα· καὶ ἐν τοῖς κοίλοις δὲ ὡς ἐν εἰρκτῇ κατακλειόμενος καὶ ἀνακλώμενος· πρὸς ἑαυτὸν ταῖς πληγαῖς τῷ μὴ ἔχειν διολισθησάι, πολὺ τε καὶ ἐπὶ πλείστον ἤχει τῷ πλείους γίνεσθαι τὰς ἀνακλάσεις, ὡς ἐπὶ χαλκαίων καὶ κυμβαίων γίνεται· Ἐτι, ὡς ἐπὶ τοῦ φωτός ἢ ἀνάκλασις γίνεται, οὕτω καὶ ἢ ἤχῳ ἀνακλάται, τοῦ πεπληγότος ἀέρος εἰς λεία καὶ
 20 στερεὰ ἐμπίπτοντος ἀντιφράττοντα, καὶ τότε διάδηλος γίνεται· ἄλλως δὲ λανθάνει· ἢ ἤχῳ γινόμενῃ. Καὶ ἑαυτοῦ γὰρ οὐδεὶς ἂν ἤκουε φωνοῦντος πρὸς ἄλλον, εἰ μὴ ἀνεκλάτο πρὸς αὐτὸν ὁ πληττόμενος ἄλλ' ὑπὸ τῆς φωνῆς.

Ἐπι τὸν τρόπον τινὰ οὐκ ἀλόγως ἔλεγον οἱ τὸ κενὸν αἷτιον λέγοντες
 f. 214^v | τῶν ψόφων καὶ τῆς φωνῆς, ὅτι μὲν εἶναι τὸ κενὸν ἐφρόνου ἀμαρτά-
 25 νοντες, ὅτι δὲ τὸ κενὸν ἀντὶ τοῦ ἀέρος τιθέμενον κύριον ἔλεγον τὸν ψόφον εἶναι καὶ τῆς φωνῆς, καλῶς λέγοντες· ὁ γὰρ ἄλλ' ὅν ἐτίθουν ὡς κενόν, αἷτιος τούτων, μᾶλλον δὲ συναίτιος ὡς διαπορθμευτικός αὐτῶν· οὐ γὰρ αὐτὸ ἐγεγόνει ψιθυρὸς ὢν καὶ εὐδιάθρυπτος, ἀλλὰ τὸ μὲν ψοφητικόν, ὡς εἴρηται, σκληρόν τε καὶ λείον ὄν, κινεῖ τὸν ἀέρα τῇ πληγῇ· ὁ δὲ, ἂν
 30 συνεχῆς ᾖ, καὶ μὴ διατεθρυμμένος τῇ σφοδρότητι τῆς πληγῆς, συνεχῆς μᾶλλον καὶ συμφυῆς γινόμενος κινούμενος οὕτω συμπίπτει τῷ ἐν τοῖς ὕδασι ἀέρι· κατὰ τὴν μίνιγγα φυσικῶς ἐντεθρησαυρισμένῳ ἐκεῖ καὶ τοὺς ψόφους αὐτῷ διαδίδωσιν· ὁ δὲ, κατὰ διάδοσιν δεξάμενος, διαπορθμεύει διὰ τῆς μίνιγγος εἰς τὸ ἐν τοῖς ὕδασι αἰσθητικὸν πνεῦμα, αὐτὸς ἀκί-
 35 νητος ὢν καθ' αὐτὸν καὶ ἤρεμος καὶ μὴ σεσεισμένος, ἵνα δύνηται καθαρῶς παραπέμπειν τῇ αἰσθήσει τὰ ἐξωθεν ἐμπίπτοντα. Δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐν ὕδατι τῶν ζώων ὄντων, βόμβων αἰσθησις αὐτοῖς γίνεται· διακομίζονται γὰρ οἱ βόμβοι τῷ ὕδατι· τὸ δὲ ἀπτετα· τοῦ ἐμφύτου τῇ ἀκοῇ ἀέρος οὐ συνεχῆς γινόμενον αὐτῷ, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀέρος εἴρηται, ἀλλ' ἀπτό-
 40 μενον μόνον· εἴτα δι' αὐτοῦ τοῦ ἐμφύτου τῇ ἀκοῇ ἀέρος ἐπὶ τὴν αἰσθησιν

παραπέμπονται. Εἰ δὲ εἰσέρχεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν αἰσθησιν μετὰ τοῦ
 βόμβου, ἐβλάπτετο ἂν τὸ αἰσθητήριον, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἕλικες ἐν ταῖς
 ὥσιν εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἐκπίπτειν ἐξωθεν δυναμένων, ὕδατος ἢ τινος τοι-
 ούτου, καὶ βλάπτειν· ὡσπερ καὶ ἐν ταῖς ὀφθαλμοῖς τὸ ὑγρὸν, διαφανὲς
 ὄν, δέχεται μὲν ὑπὸ τοῦ ἐκτὸς διαφανοῦς τὸ ὄρατόν, παραπέμπει δὲ πρὸς
 τὴν ὄρασιν· ἀλλ' ἔχει καὶ αὐτὸ ὑμένας τινὰς εἰς σκέπην, ὡς τὰ ὠτα τοὺς
 ἕλικας ἐκ τῶν ἐξωθεν βλαβερῶν ἀσφαλιζομένους· καὶ ὡσπερ ὁ περὶ τὴν
 κόρην χιτῶν ἀσθενῶν προσίσταται τῇ ὀπτικῇ δυνάμει, οὕτω καὶ ἡ μῆνιγξ
 παθοῦσα τῇ ἀκοῇ· διὰ φραγμὰ γὰρ ἐστὶ τοῦ συμφυοῦς καὶ ἐντεθησαυρισ-
 μένου τῇ ἀκοῇ ἀέρος. Ἔστι δὲ οὗτος μεταβατικῶς μὲν ἀκίνητος, ζωτικῶς
 δὲ κινούμενος ἐν ἑαυτῷ τῇ τῶν μορίων κινήσει, καὶ ἀεὶ κινούμενος οὕτω
 ὡς καὶ τὰ ἐν ἀέρι ζῴσματα καὶ ἐν ταῖς νηνεμίαις ὁράται κινούμενα ἐν
 τῷ φωτὶ καὶ ταῖς ἀκτίσι ταῖς διὰ τῶν ὀπῶν εἰσιούσαις. Ὅτι δὲ οὕτω
 κινεῖται, δῆλον ὡς ἐπιτιθεμένων τοῖς ὡσὶ δακτύλων, ἤχος ἔνδον ἐστὶ, καὶ
 τοῦτο σημεῖον ἐστὶν ὑγιαίνειν τὴν ἀκοήν. Ἔστι δὲ τὸ τύπτον καὶ τὸ
 τυπτόμενον ποιητικὴ τοῦ ψόφου, καὶ ἡ ψόφησις, οἷόν τις | κίνησις μεταξὺ f. 215
 ἀμφοτέρων, μία μὲν τῷ ὑποκειμένῳ, δύο δὲ τῷ λόγῳ, τοῦ μὲν ὡς ποιήσις
 θεωρουμένη, τοῦ δὲ ὡς πάθος. Ἔτι, ὡσπερ διὰ τοῦ φωτός αἱ τῶν
 χρωμάτων διαφοραὶ δείκνυνται, οὕτω καὶ τὸ ὀξύ καὶ τὸ βαρὺ ἐν τοῖς
 κατ' ἐνέργειαν ψόφοις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ἀπλῶν οὕτω λεγόμενα, ἐν
 οἷς τὸ μὲν ὀξύ κεντεῖ καὶ διεισδύνει τάχιστα ἐπὶ πλείστον, τὸ δὲ ἀμβλὺ
 βραδέως. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ἐν τοῖς ψόφοις ὀξύ καὶ βαρὺ, τὸ μὲν ταχὺ καὶ
 ἐπὶ πλείστον, τὸ δὲ βραδέως καὶ ἐπ' ὀλίγον κινεῖ τὴν αἰσθησιν. Ἔτι, εἰ
 φωνὴ κυρίως τῶν ἐμψύχων, οὐ κυρίως καὶ καθ' ὁμοιότητα μόνον φωνὴ
 τῶν ἐμψύχων ὁ ψόφος λέγεται. Ἐὰ δὲ ἐμμελεῖ ἄψυχα καὶ αἱ λύραι καὶ
 πλείω τὴν ὁμοιότητα ἔχουσιν, ῥυθμοῖς ἑοικότα καὶ διαλέκτοις. Ἔτι, τὰ
 ἀναιμα ἄφωνα εἰσιν, ὡς τὰ ἔντομα καὶ ὀστρακόδερμα καὶ μαλάκια καὶ
 τῶν ἐναίμων τινά, ὡς ἰχθύες· οὐ γὰρ ἐν ἀέρι βιοῦσιν· φωνὴ δὲ ἀέρος
 ἐστὶ κίνησις. Ἔτι, μόνον τῶν ζῴων φωνεῖ τὰ δεχόμενα ἀέρα· δέχεται δὲ
 τὰ ἀναπνέοντα· τῇ δὲ ἀναπνοῇ, παρ' ὅσοις ἐστίν, οἷον τοῖς πτηνοῖς καὶ
 χερσαίοις, ὑπηρετεῖ μὲν ἡ γλῶσσα, καθάπερ καὶ πρὸς τὴν γεῦσιν ἀναγ-
 καιοτάτην οὖσαν τοῖς ζῴοις ὑπηρετεῖ, ἔτι χωρὶς γεύσεως οὐ δύνανται
 ζῆν· ὡσπερ καὶ ἡ ἀναπνοὴ δύο λυσιτελεῖ, καταψύχουσα τε ἐντὸς τὴν
 καρδίαν καὶ τῇ φωνῇ συντελοῦσα. Ὅργανον δὲ τῆς ἀναπνοῆς καὶ ὁ
 φάρυγξ· τοῦτο δὲ χάριν τοῦ πνεύματος, θερμότητος ὄντος ὡς ἔγγιστα
 ὄντος τῇ καρδίᾳ, τῇ πηγῇ τοῦ θερμοῦ· ὑπηρετεῖ δὲ καὶ τῇ φωνῇ ὁ φάρυγξ·
 τὰ δὲ μῆτε εἰσπνέοντα μῆτε ἐκπνέοντα φωνεῖν δύνασθαι. Γίνεται δέ, ἵνα
 μὴ ἐν τῷ ἐμπνέειν ἅμα καὶ φωνεῖν πλείων ἢ ἐκροὴ τοῦ πνεύματος γίνηται
 καὶ ἀδιάρθρωτος, μῆτε ἐμποδίζηται ἢ φύσις εἰς ἄμφω μεριζομένη. Ὅθεν
 καὶ οἱ παρατείνοντες τὴν φωνὴν ἐπὶ πλεόν, οὐκ ἐξαρκοῦντος τοῦ δαπανώ- 40

μένου πνεύματος, δοκοῦσιν οἶονεῖ πως ἐκπνεῖν, καὶ οἱ ἐπὶ πλεῖστον
 συνείροντες τὴν φωνὴν θαυμάζονται ὡς ἰσχυρότεροι, καὶ διὰ τοῦτο πλήρεις
 ὄντες ἀέρος πολλοῦ πρότερον τεθησαυρισμένου. Ὅσα δὲ μήτε πνεύμονας
 ἔχει, μηδὲ καρδίαν οὐδὲ φάρυγγα, οὔτε ἀέρος ἐν μετουσίᾳ γίνονται· διὰ
 5 τοῦτο οὔτε φωνοῦσιν.

Ἐπιφ. 215 Ὅτι ἡ ὄσφρησις ἀτονωτέρα ἐν ἡμῖν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων· ὅθεν καὶ
 πολλὰ τῶν ἀλόγων κρείττω ταύτην ἡμῶν ἔχουσιν. Ἔτι, καὶ ἀόριστα τὰ
 ὄσφραντά, καὶ οὐκ ἔστιν ὀνομάζειν αὐτὰ γενικῶς, οὔτε κατ' εἶδη, ὡς τὰ
 10 τῶν ἄλλων | αἰσθήσεων ἀντικείμενα. Τοῦτο μόνον ἔγνωστα: περὶ τῆς
 ὄσφρήσεως, ὅτι τοῖς μὲν τῶν ὄσφραντῶν ἡδεταί, τοῖς δὲ λυπεῖται, ὁ καὶ
 ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ὑπάρχει, ἐπὶ διωρισμένοις μέντοι τοῖς αἰσθητοῖς·
 ἀτονοῦσα γὰρ πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν κατ' αὐτὴν αἰσθητῶν μόνῳ τῷ
 ἡδεῖ καὶ ἀνιστῶ διαστέλλει ταῦτα. Κατὰ μεταφορὰν μόνην ἀπὸ τῆς
 γεύσεως εἰώθαμεν λέγειν ὄσμας γλυκείας καὶ πικρὰς καὶ ὀριμείας καὶ
 15 ἀνθηρὰς καὶ λιπαρὰς, ἃ κυρίως τῶν γευστῶν εἰσιν αἱ διαφοραί, τουτέστι
 τῶν χυμῶν. Ἀκριβεστέραν δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τὴν ἀφῆν ἔχει ὁ
 ἄνθρωπος, καὶ μόνην αὐτὴν ἄμεινον ἢ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα ζῶα· διὸ
 καὶ φρονιμώτερος τῶν ἄλλων ζῶων ἐστίν. Καὶ τούτου σημεῖον, ὅτι καὶ
 ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων οἱ μαλακώτεροι τὰς σάρκας εὐφρέστεροι πρὸς
 20 τὸ φρονεῖν τῶν σκληροσάρκων, τοῦτο δὲ διὰ τὸ εὐδιόδεκτον καὶ εὐδιαφύ-
 ρητον τῶν ἐν τῇ φύσει περιτιτωμάτων, ὧν μὴ κατακλειομένων τῷ ἐπι-
 φράττεσθα: τῇ σκληρότητι, ἀλλὰ ῥαδίως ἐν τοῖς μαλακωσάρκιοις ἐκκρῖνο-
 μένων, τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, ὅτινι: ὁ νοῦς ἐποχεῖται, ἀμιγῶς κρατύνεται,
 καὶ προκοπὴν ἐντεῦθεν ἢ γνωστικὴ ἔξις λαμβάνει.

25 Ὅτι: ὡς ἡ ἀκοή τοῦ ἀκουστοῦ, καὶ ἡ ὄψις τοῦ ὄρατοῦ καταληπτικὴ
 καὶ τῶν στερήσεων, οἶον ἀνακούστου καὶ ἀοράτου, οὕτω καὶ ἡ ὄσφρησις
 ὄσφραντοῦ καὶ ἀνοσφράντου ἢ αὐτῆ· ἀνόσφραντον δὲ ἢ τὸ μηδὲ ὀλως
 πεφυκὸς ὄσφραντὸν εἶναι, ἢ οὐ βραχεῖα ἢ ὄσφρησις, ἢ οὐ ἢ ὄσφρησις
 βλαπτικὴ, ὡς καὶ τὸ ἀόρατον εἴρηται: πρότερον οὕτω νοεῖσθαι τριχῶς.

30 Ὅτι: τὰ πλείω τῶν ζῶων ὄσφραίνεται ἀναπνέοντα· τὰ δὲ ἔντομα μὴ
 ἀναπνέοντα, ὡς αἱ μέλιττα: ἐπὶ τὰ ἄνθη καὶ τὴν τροφήν ἔλκονται ὑπὸ
 τῆς ὀσμῆς, καὶ ἀποτρέπονται: αὐ τοὺς καπνοὺς. Τὰ δὲ μετὰ ἀναπνοῆς
 ὄσφραίνόμενα οὐ δύναται ὄσφραίνεσθαι εἰ μὴ εἰσπνέοντα· οὔτε γὰρ ἐκ-
 πνέοντα, οὔτε τῶν ὄσφραντῶν ἐπιτιθεμένων τοῖς πόροις τῆς ὄσφρήσεως
 35 καὶ εἰργόντων τὴν εἰσπνοήν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ὀράσεως εἴρηται.

Ἐπιφ. 216 Ὅτι: μεταξὺ τῆς γεύσεως καὶ τοῦ γευστοῦ οὐδέν, καὶ τοῦ ἀπτοῦ καὶ
 τῆς ἀφῆς οὐδέν ἐστὶ μεταξὺ. Ἐχουσι δὲ ὁμοίως ταῦτα, διότι τὸ γευστὸν
 τρόπον τινὰ ἀπτὸν ἐστίν, καὶ ἡ γεῦσις ἀφή· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις αἰσθή-
 σεσιν, ὡς εἴρηται, μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ τὸ διαφανές
 40 καὶ τὸ διηχές καὶ τὸ δίωσμον. Ἔστι δὲ τι ἀνάλογον μέσον τῆς γεύσεως

καὶ τοῦ γευστοῦ ἢ ἐν τῷ χυμῷ ὑγρότης· καὶ τὰ δοκοῦντα γὰρ ξηρά, οἷον οἱ ἄλλες, εὐτηκτά εἰσι, | καὶ ἐν τῇ γλώττῃ, τηκόμενα εἰς ὑγρότητα f. 216 λύονται καὶ τὴν ἐν τῇ γλώττῃ συντίκουσιν ὑγρότητα, ἕσα μὴ τίκοντα: ὡς οἱ ἄλλες. Ἐὰν δὲ ὑπερκαιόμενα καὶ ὑπέρξηρα οὐδὲ δύνανται γευστὰ εἶναι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄνευ ὑγρότητος ἢ γεῦσις τοῦ χυμοῦ ἦτο: τοῦ γευστοῦ, καὶ ἔστιν ὡσπερ μέσον ἀνάλογον. Ἔστι δὲ, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εἴρηται, καὶ ἡ γεῦσις οὕτω τῶν ἀντικειμένων, ἦγγουν γευστοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καταληπτική, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τριχῶς, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων εἴρηται, οἷον ἀνακούστου καὶ ἀσράτου· ταύτων δὲ ἔστιν εἰπεῖν γευστὸν καὶ ἄγευστον, καὶ πικρὸν καὶ ἄπτονον, ἐπεὶ τὸ γευστὸν οὐκ ἄνευ ὑγρότητος, 10 τὸ δὲ πικρὸν ὑγρὸν· ὥστε καὶ ποτοῦ καὶ ἀπότου ἢ γεῦσις καταληπτική. Δεῖ δὲ καὶ τὰ τῆς γεύσεως ὄργανον τὴν γλῶτταν οὕτε ξηρὰν εἶναι: πάντῃ, οὕτε δίουγρον. Εἶδη δὲ χυμῶν πρῶτα τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν· ἐχόμενα δὲ αὐτῶν, τοῦ μὲν γλυκέως τὸ λιπαρὸν, τοῦ ἐτέρου δὲ τὸ ἀλμυρὸν, μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων, τὸ δριμύ καὶ αὐστηρὸν καὶ στρυφνὸν καὶ ἐξύ. 15

Ἐπιπέρι. Ὅτι καθάπερ εἰ καὶ ἀφή τις ἐστὶν ἢ γεῦσις, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ δύο αἰσθήσεις εἰσὶ, καὶ διακεκριμένα τούτων τὰ αἰσθητήρια, οὕτω καὶ ἡ ἀφή, εἰ καὶ δοκεῖ μία αἰσθησις εἶναι, οὐκ ἔστι μία, οὐδὲ ἐν αὐτῆς αἰσθητήριον, ἢ σάρξ, εἰ καὶ δοκεῖ τισιν, οὐδὲ παντάπασιν ἀπτεται τοῦ ἀπτοῦ ἢ ἀφή ἀμέσως, ἀλλ' ἔστι τι μέσον, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως εἴρηται, εἰ καὶ ἀνε- 20 παίσθητον καὶ νῶ μόνον καὶ λόγῳ θεωρητόν.

Ἐπιπέρι. Ὅτι, ἐπειδὴ τῶν γευστῶν καὶ ἀπτῶν ἐπὶ τῆς γλώττης τιθεμένων καὶ τῆς σαρκός, ἕμως ἢ αἰσθησις αὐτῶν ἀκολουθεῖ καὶ κατάληψις, οὐκ ἄρα αὐτὰ ἐστὶ τὰ αἰσθητήρια, ἀλλὰ ἄλλο τι εἶσω περὶ τὴν καρδίαν, ὑφ' ἧς ἢ ἀντίληψις τῶν ἀπτῶν καὶ γευστῶν γίνεται διὰ τῆς γλώττης καὶ τῆς 25 σαρκός. Καὶ αἱ ἄλλαι γὰρ αἰσθήσεις, ἐπιτιθεμένων τοῖς αἰσθητήρισις τινῶν, ἀργοῦσιν, ὡς εἴρηται.

Ἐπιπέρι. Ὅτι ἀπτά εἰσὶν αἱ πρῶται διαφοραὶ τοῦ σώματος, ἢ σῶμα, οἷον θερμόν, ψυχρόν, ὑγρὸν, ξηρόν, ὑφ' ἧς αἱ ἄλλαι ἀνάγονται. Ἔστι δὲ ἢ ἀφή ἀπτοῦ καὶ ἀνάπτου, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εἴρηται, ὅτι τῶν 30 ἀντικειμένων εἰσὶν αὐταὶ πᾶσαι.

Ἐπιπέρι. Ὅτι καθόλου αἰσθησίς ἐστὶν τὸ δεκτικὸν τοῦ εἶδους τῶν αἰσθητῶν ἄνευ τῆς ὕλης κατὰ τὸ ἐν τῷ ζῳῳ αἰσθητικὸν καθόλου πνεῦμα, διάφορα τὰ ὑπηρετικὰ αἰσθητήρια ἔχον εἰς τὴν ἀντίληψιν ἐκάστου τῶν αἰσθητῶν, αἰσθητήριον δὲ ἐν ᾧ πρώτη ἢ τοιαύτη δύναμις οἷον εἴρηται 35 εἶναι καθόλου, τὸ αἰσθητικὸν πνεῦμα. Ἔστι δὲ ἢ αἰσθησις καὶ τὸ αἰσθητήριον τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταύτων καὶ ἐν, | τῷ δὲ λόγῳ διάφορα, εἴτουν f. 216 ὄνομα· ἢ μὲν γὰρ αἰσθησις ἀσώματόν τε καὶ ἀμερές, τὸ δὲ αἰσθητήριον μέγεθος ἔχει εἴτουν διάστασιν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ὑπερβολαὶ τῶν αἰσθητῶν φθαρτικαὶ εἰσι τῆς αἰσθήσεως ὡς οὕσης λόγου καὶ εἶδους, ὡσπερ καὶ τὴν 40

ἐν τοῖς μουσικοῖς ἀρμονίαν φθείρει καὶ διόλλυσιν, εἴ τις σφοδρότερον κρούει τὰς χορδὰς ἐνσκήπτων. Ἐντεῦθεν δῆλόν ἐστιν ὅπως τὰ φυτά, ὡσπερ ἔμψυχα ὄντα, οὐκ αἰσθάνεται, διότι οὐκ ἀντιλαμβάνεται τῶν εἰδῶν μόνων τῶν ἀπτῶν, ἐπειδὴν ψύχεται, ἢ θερμαίνεται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' ὁμοῦ
 5 μετὰ τῆς ὕλης αὐτῶν ἀπτεται, καὶ ἔλωσ τὰ ὑπ' ἀμφοῖν τοῦ τε εἶδους καὶ τῆς ὕλης ἅμα διατιθέμενα τῶν αἰσθητῶν ἀναίσθητά εἰσιν, πάσχοντα μὲν, οὐ συνεικότα(?) δέ· διὸ καὶ λέγεται ποτε ὁ ἀὴρ ὄζειν ὑπὸ τῶν ὀσφραντῶν πάσχων ἐν τῷ διαβιβάσει τὴν ὀσμὴν πρὸς τὰ αἰσθανόμενα· οὐκ ὀσφραίνεσθαι δὲ λέγεται, ἢ αἰσθάνεσθαι: —

10

Sur le livre III.

Ἐκ τοῦ τρίτου.

Ὅτι οὐκ εἶσ' πλείους αἰσθήσεις τῶν πέντε τῶν διωρισμένων. Εἰ γὰρ ἔλλείπει τις αἰσθησις ἄλλη, ἔλλείπει καὶ τὸ κατ' αὐτὴν αἰσθητήριον, καὶ ἔσται τινὰ αἰσθητά, ὧν μὴ ἔστι καταληπτικὴ αἰσθησις καὶ τὸ οἰκείον
 15 ταύτης αἰσθητήριον· τοῦτο δ' οὐκ ἀληθές, ὡς δῆλον μάλιστα ἐπ' ἀνθρώπου τοῦ τελειότερον τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν ἔχοντος καὶ ὑψηλοτέρα ψυχῆ ζῶντος. Ἐνια μὲν γὰρ τῶν ζῴων, ὡς τὰ ζῳόφυτα, μίαν μόνην ἔχει αἰσθησιν, τὴν ἀφίην· ἔνια δὲ δύο αἰσθήσεις ἔχει, καὶ ἔνια τρεῖς ἢ τέταρας, ἐν οἷς πρώτη ἐστὶν ἡ ἀφίη, καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἄλλαι χωρὶς αὐτῆς
 20 οὐδαμοῦ, εἰ καὶ αὕτη χωρὶς τῶν ἄλλων εὐρίσκεται. Ἐν οἷς δὲ τὸ κατὰ τόπον κινεῖσθαι, ὃ τῆς ζωτικῆς ψυχῆς ἐστὶ τελειότης, πᾶσαι εἰσιν, οὐ πλείους δέ, ὡς εἴρηται, τῶν πέντε. Καὶ αἰσθητὰ δὲ καθόλου πέντε, ὡς εἴρηται· κίνησις, στάσις, μέγεθος, ἀριθμὸς, σχῆμα· ταῦτα γὰρ κοινῶς ἐνθεωρεῖται τοῖς αἰσθητοῖς· διὸ ἐκάστη αἰσθησις οὐ τοῦ οἰκείου μόνον
 25 ἀντιλαμβάνεται αἰσθητοῦ, οἷον ἡ ὄψις τοῦ ἔρατοῦ, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ καὶ τούτων ὡς συνόντων τῷ ὀρωμένῳ. Ὅθεν οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς τούτων ἀντιλαμβάνεται, ὡς ἐπ' ἄλλων τῶν κατὰ συμβεβηκὸς, ἅμα τῷ οἰκείῳ αἰσθητῷ συνυποπιπτόντων τῇ αἰσθήσει καὶ συγγνωριζομένων, ὡς ὅταν ἅμα ὀρώη καὶ λευκὸν εἶναι τὸ προσιὸν ἢ ὄψις, καὶ υἷον Κλέωνος· ἀλλὰ
 30 καθ' αὐτὸ τῶν τοιούτων αἰσθάνεται, διότι οὐκ ἄνευ αὐτῶν ἐστὶν αἰσθητὸν τὸ ἐκάστη αἰσθήσει αἰσθητόν, ὡς οἰκείως συνόντων.

Εἴτα δείκνυσι διὰ τί μὴ μία αἰσθησις ἡμῖν, ἀλλὰ πλείους· καὶ εἰτι
 f. 217 τῇ αὐτῇ αἰσθήσει ἢ ὀρώμεν, ταύτῃ | καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὀρώμεν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως αἰσθήσεων ἐπεξεργασμένως δείκνυσι λύων καὶ
 35 ἐνστάσεις τινάς· καὶ ὅτι τὸ ἐνεργεῖα αἰσθητικὸν καὶ ἐνεργεῖα αἰσθητὸν ἅμα· καὶ ἢ ἐνεργεῖα αἰσθησις καὶ τὸ ἐνεργεῖα αἰσθητόν· καὶ ἢ ἐνεργεῖα μία ἐν ἀμφοῖν τῷ ὑποκειμένῳ, τῇ σχέσει ἢ τῷ λόγῳ διαρουμένων· καὶ εἰτι ἐκάστου αἰσθητοῦ λόγος τίς ἐστὶν ἢ κατ' αὐτὸ αἰσθησις, ὡς ἡ ἀκοή

τῆς συμφώνου καὶ ἡρμωσμένης φωνῆς λόγος τίς ἐστὶν αὐτῆς· ὅθεν καὶ τὸ ὑπερβάλλον τὸ μέτρον αἰσθητὸν φθείρει τὴν αἴσθησιν· τὰ δὲ κεχωμένα καὶ κατὰ λόγον πως ἔχοντα ἐπὶ πάσης αἰσθήσεως τέρπει τὴν αἴσθησιν ὡς ὁμολογᾷ πως ὄντα καὶ συναδόντως αὐτῇ ἔχοντα καὶ οἰκείως· καὶ ὅτι μία ἐστὶ καθόλου ἡ αἴσθησις εἴτουν ἢ αἰσθητικὴ δύναμις, ἦτινι τῶν δια- 5 φέρων αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνομεθα διαφόροις τρόποις τε καὶ ὄργανοις· οὐ γάρ ἐστὶν ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις πρώτη ἢ αἴσθησις, ἀλλὰ ἄλλο τι ἔσωθεν ἐστὶν, ὡς μία τις δύναμις ὑπηρετικῶς χρωμένη τοῖς ἔξω ὄργανοις, ὡς δεσπότις ὑπομνηματισταῖς καὶ εἰσαγγελεῦσι διαφόροις. Ὅθεν οὐδ' ἐν κεχωρισμένῳ χρόνῳ, ἀλλ' ἅμα ἡ αἴσθησις γίνεται τῶν διαφόρων εἰδῶν 10 καὶ ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις ἐν τῷ ἐνδοθεν κριτικῷ, ἃ διὰ τῶν διαφόρων αἰσθητηρίων κατὰ ταῦτόν ἐκεῖ παραπέμπονται, καὶ ἔοικεν ἢ μοναδικῇ αὐτῇ δυνάμει τῆς ἐνδον αἰσθήσεως, τῆς δεχομένης καὶ κινούσης τὰ εἶδη τῶν ἔξωθεν εἰσαγγελλομένων αἰσθητῶν, τῇ στιγμῇ, μᾶλλον δὲ τῷ κέντρῳ, εἰς ἣν πᾶσαι αἰ ἐκ τῆς περιφερείας γραμμαὶ περατοῦνται. Ὡς 15 μὲν γὰρ κέντρον, μία αὕτη· ὅτι δὲ πλειόνων γραμμῶν καὶ διαφόρων πέρας ἐστὶν, ὡς πολλαὶ θεωροῦνται, καὶ πῆ μὲν ἐστὶν ἀδιαίρετος καθ' αὐτήν, πῆ δὲ διαιρετὴ τῇ ἀποβλέψει τῶν εἰς αὐτὴν περαίνουσῶν γραμμῶν· καὶ δηλονότι οὔτε ὄψις ἢ πρώτη ἐν τῇ κόρῃ, οὔτε ἀκοή ἢ πρώτη ἐν τοῖς ὠσίν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῷ πρώτῳ. 20 Καὶ πέντε μὲν εἰσι τὰ αἰσθητήρια, οἷον· τοῦ πνεύματος τοῦ αἰσθητικοῦ ὡς ἐκ μιᾶς πηγῆς δι' ὀργάνων ὀχετοί· μία δὲ ἡ αἴσθησις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς πνεύματος βεβηκυῖα, πρὸς ἣν αὐ ὡσπερ πέρας οἰκείον ἀναστρέφουσιν οἱ τοιοῦτοι ὀχετοί, τὰ εἶδη τῶν αἰσθητῶν πνευματικῶς οἰκείως αὐτῇ προσερείδοντες ὡς ἐνὶ κανόνι καὶ λόγῳ καὶ κριτηρίῳ. Ταύτῃ οὖν τῇ αἰσθήσει 25 κυρίως αἰσθανόμεθα καὶ τὰ αἰσθητὰ κρίνομεν ὡς πρώτη ἀρχὴ τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ ὡς πέρας. Ὅθεν καὶ ἀπαθῶς αὐτὰ κρίνει θεωροῦσα καὶ μηδὲν τι προσπάσχουσα, οἷον τὰ ἔξω αὐτῆς ὄργανα:

| Ὅτι ἐπομένως περὶ τῆς φαντασίας τὴν μὲν ἐνίων δόξαν, ὅτι ταῦτόν ἐ. 217* ἐστὶ τῇ αἰσθήσει, Ἐμπεδοκλέους καὶ Ὁμήρου χρήσεις εἰς τοῦτο τεινούσας 30 παράγων διακρούεται· καὶ ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τὴν ψυχὴν τὸ γνωστικὸν καὶ κριτικὸν τῇ πρὸς τὰ πράγματα ὁμοιότητι ἔχειν, καὶ ὅτι ἀδύνατον ταῦτόν εἶναι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ λόγῳ χρῆσθαι χρησίμως δείκνυσιν· καὶ ὅτι, εἰ μὴ ταῦτόν ἐστι τῇ αἰσθήσει ἢ φαντασία, ἀλλ' ἐπακολουθεῖ τῇ αἰσθήσει, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄνευ αἰσθήσεως, ὡσπερ τῇ φαντασίᾳ ἢ λογικῇ 35 κρίσις ἐπακολουθεῖ, ἦτοι ἢ δόξα καὶ ἢ ὑπόληψις καὶ ὅτι ἢ κατὰ λόγον ὑπόληψις εἰς ἐπιστήμην διαιρεῖται καὶ δόξαν καὶ φρόνησιν. Καὶ ἐστὶν ἐπιστήμη μὲν ἢ σὺν ἀποδείξει· καὶ μετὰ αἰτίας γνώσις· δόξα δὲ ἢ ἄνευ τοιαύτης βεβαιότητος ὑπόληψις· φρόνησις δὲ περὶ τὰ πρακτὰ ἐπίσκεψις κατὰ λόγον. Καὶ ὅτι φαντασία, ἢ μὲν ἐστὶν ἀληθής, ὡς τῶν ὄντων ἀνα- 40

- τύπωσις ἦτο: ἐωραμένων ἢ ἐγνωσμένων· ἢ δὲ ψευδής, ὡς ἀνατύπωσις
 ὧν μὲν ἤσθηται τις, ἢ πεπειράται, ἢ δι' ἀπώλειαν μνήμης καὶ ἀπάτην
 ἀτευκτῶν καὶ ἀκουσίως, ψευδής ἱστοριογράφος γινόμενος. Καὶ ὅτι
 αἰσθησις μὲν αἰεὶ πάρεστι, φαντασία δὲ οὐκ αἰεὶ, οὐδ' ἐν βρεφικαῖς ἡλικίαις.
 6 Καὶ ὅτι φαντασία ἄλλη μὲν ὕπαρ, ἄλλη δὲ ἐν ὀνείροις. Καὶ ὅτι ἄλλο ἢ
 φαντασία παρὰ τὴν δόξαν. Καὶ ὅτι, τῆς αἰσθήσεως τριπλῆς οὕσης· ἢ τῶν
 οἰκείων αἰσθητῶν, περὶ ἃ ὀλίγον ἀποτυγχάνει καὶ ψεύδεται· ἢ τῶν τοῖς
 οἰκείοις αἰσθητοῖς συμβεβηκότων, ὡς ὅταν ὄρα τις τὸ λευκὸν Κλέωνος
 εἶναι, περὶ ἃ ὁμοίως ἐνδέχεται αὐτὴν ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι ἀπατω-
 10 μένην· ἢ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν ἦτο: κινήσεων, μεγέθους καὶ τῶν λοιπῶν,
 περὶ ἃ καὶ αὐτὴν ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν ἐνδέχεται· τῆς οὖν αἰσθήσεως
 οὕτω τριχῶς θεωρουμένης, καὶ ἡ φαντασία ὁμοίως ἔχει, ὡς αἰ τῶν αἰσθη-
 τῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ αὐτὴ τὰς ἀρχὰς ἔχουσα. Ὅρίζεται δὲ ἢ
 ὑπογράφει αὐτὴν οὕτως· φαντασία ἐστὶ κινήσις τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῆς αἰσθή-
 15 σεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γινομένης· καὶ ἐστὶν ὡσπερ εἰκασία καὶ τύπωσις
 ἐνδοτέρα ἐκ τῶν ἐξωθεν τῇ αἰσθήσει προσειλημμένων· διὸ καὶ παρῆκται
 τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους, ὡς εἰκοῦσα τῇ ὄψει, ἦτις οὐχ ὄρα ἄνευ φάους.
 Πολλὰ τε πράττειν ἔχει τὸ ζῶον κατ' αὐτὴν, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις
 ἐστὶν ἀντὶ νοῦ· ἄνθρωποι δὲ χρῶνται ταύτῃ, ὅταν ἐπικαλύπτεται πάθει
 20 τινί, φησὶν, ὁ νοῦς αὐτοῖς, ὡς ἐν τοῖς ὕπνοις, ἢ ταῖς νόσοις, ἢ μέθαις·
 τήνκαυτα γάρ, τοῦ νοεροῦ σχολάζοντος, ἐνεργεῖ τὸ φανταστικόν.
- f. 218 | Ὅτι περὶ τοῦ λογικοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, καθὸ γινώσκει τε καὶ
 φρονεῖ, ἐπομένως σκοπούμενος, φησὶν ὅτι ἡ νόησις οὐκ ἐστὶ πάθησις, ὡς
 ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων εἴρηται· εὐπαθὲς γάρ τὸ τοιοῦτο τῆς ψυχῆς μόριον·
 25 ἀλλὰ τελείωσις ἐστὶ τοῦ νοητικοῦ καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως ἐνέρ-
 γεια ἐν τοῖς νοητοῖς. Οὐ γάρ ἐστὶν ὁ νοῦς τὰ εἶδη τὰ νοητά, καὶ ὀφθαλμὸν
 ὅτι οὔτε αἰεὶ νοεῖ, οὔτε τὰ αὐτὰ αἰεὶ, ἀλλ' ἄλλο μετ' ἄλλο. Ἔστιν ἄρα
 δυνάμει ὅπερ τὰ εἶδη, ἰδίαν μὲν οὐκ ἔχων μορφὴν, δεκτικὸς δὲ πάσης
 μορφῆς καὶ εἰδούς· καὶ τῷ δυνάμει μόνον καὶ τῷ δεκτικῷ συνουσιῶται,
 30 καθ' αὐτὸν θεωρούμενος καὶ πρώτη τινὶ ἐπιβολῇ, καὶ εἰκοῦσα γραμματεῖω
 ἀγράφω. Διὸ οὐδὲ μεμιγμένος ἐστὶν ὅλῳ τῷ σώματι· καὶ τοῖς σωματικοῖς
 κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐδ' ὀργάνῳ χρηταί· σωματικῷ· ἔπασχε γάρ ἂν τι, ὡς ἢ
 αἰσθησις τῶν αὐτῶν ὀργάνων μεταλαμβάνει παθῶν, ταῖς τῶν αἰσθητῶν
 ὑπερβολαῖς πασχόντων τῶν ὀργάνων, καὶ αὐτῇ τι συμπάσχουσα. Ἀπαθὲς
 35 δὲ ἐστὶ, καὶ ἐκ μεγίστων νοημάτων ἐπὶ τὰ εὐτελέστερα τῇ αὐτῇ ἔξει πρό-
 ειςιν, καὶ πάνθ' ὁμοίως δέχεται τὰ τῶν νοητῶν εἶδη. Δυσὶν δὲ εἰρημένων
 σημαίνοντων τοῦ δυνάμει πρότερον, ὁ δυνάμει νοῦς ἐν τοῖς νηπίοις ἢ
 ἀγυμνάστοις ἐστὶ κατὰ τὸ πρῶτον σημαίνον, ὡς ἐπιτηδειότης μόνον
 χωρὶς ἔξεως, ὃν τρόπον τὸ βρέφος δυνάμει ἀγωνιστῆς λέγεται. Ἐν δὲ
 40 τοῖς ἡσκημένοις καὶ συνειληφόσι τὰ τῶν νοητῶν εἶδη, κατὰ τὸ δευτέρον